

השפעת התמורות בשיתופיות

על שימושי הקרקע

הקיבוצים

דוד גרוסמן

מיכאל סופר

שיטות המחקר העיקריות

- סדרת פגישות אישיות ואיסוף חומר מגוון ומעודכן
- שאלון המיועד לחברי קיבוץ שהופץ לפי מדגם שכבות אקראי ל-4 קיבוצים
- שאלון המיועד למזכירי קיבוצים (או למנהלי קהילות ונושאי תפקידים אחרים). הופץ על-פי מדגם אקראי
- ניתוח הממצאים של השאלונים לחברי הקיבוץ בוצע באמצעות תוכנת SPSS לזיהוי מתאמי פירסון
- ניתוח שונות בין קיבוצית ותוך קיבוצית לזיהוי הבדלים בין שכבות גיל ובין קיבוצי המחקר
- השאלונים למזכירי הקיבוצים נותחו באופן ידני

השאלון לחברי הקיבוץ

- השאלון הסגור כלל, לאחר ניפוי, 65 שאלות.
- ארבעת הקיבוצים נבחרו לפי סיווג אזורי.
- א. בצפון ב. בשרון הצפוני ג. במרכז ד. בדרום
- ההיענות בשלושה מארבעת הקיבוצים עלתה על 50%
- בסה"כ הוחזרו 82 שאלונים ממולאים.
- השאלונים כללו 2 מקבצי שאלות עיקריים:
 - א עמדות בנושאי השיתוף והשוויון
 - ב עמדות על שימושי הקרקע.
- המשתנים (שאלות) חולקו למקבצי נושאים הומוגניים

השאלון למזכירים ולמנהלי קהילות

- השאלון כלל שאלות סגורות ושאלות פתוחות והופץ לכ- 35% מהקיבוצים שנבחרו במדגם אקראי
- הוחזרו בסך הכל רק 18 שאלונים
- ניתוח ממצאי השאלונים למזכירים ולמנהלי הקהילות בוצע ידנית בגלל היענות נמוכה
- ממצאי השאלות הסגורות נותחו באמצעות טבלאות ותרשימים
- ממצאי השאלות הפתוחות מויינו למקבצים לפי תוכן התשובות

א עמדות החברים - נושאים עיקריים

- יחס לתהליכי התמורה
- יחס לערכי השיתוף
- יחס לשימושי קרקע משקיים ונושאים כלכליים נלווים
- יחס להפרטת שימושי קרקע לשירותים ציבוריים
- יחס להפרטת שימושי קרקע צרכניים פרטיים

מקדמי מתאם נבחרים (גבוה=שיתופי)

רמת מובהקות 0.01

מתאמי מקבצים כלליים

- כלל העמדות בנושא השיתוף - כלל שימושי הקרקע 0.326
- עמדות ביחס לתהליך ההפרטה - כלל שימושי הקרקע 0.450
- כלל העמדות בנושא השיתוף - הפרטת שירותי תשתית 0.354

מתאמי תת-קבוצות

- ערכי שוויון - שימושי קרקע 0.444
- ערכי שוויון - השכרת מבנים 0.459
- תהליך הפרטה - השכרת מבנים 0.426
- צריכה - שימושי קרקע 0.547
- ערבות הדדית - שימושי קרקע 0.373

הבדלים תוך-קיבוציים ובין-קיבוציים

הבדלים תוך-קיבוציים בין שכבות גיל (1 - מעל 55 ; 2 - עד 55) :

- קיבוץ א': הנטייה לערכי שיתוף גבוהה יותר בגילאי קב' 1
- קיבוץ ג': נטייה גבוהה חלקית לערכי שיתוף ולניהול שיתופי של שימושי הקרקע היצרניים בגילאי קב' 1
- בקיבוץ ב' וקיבוץ ד' : אין הבדלים בין-גילאיים משמעותיים

הבדלים בין-קיבוציים:

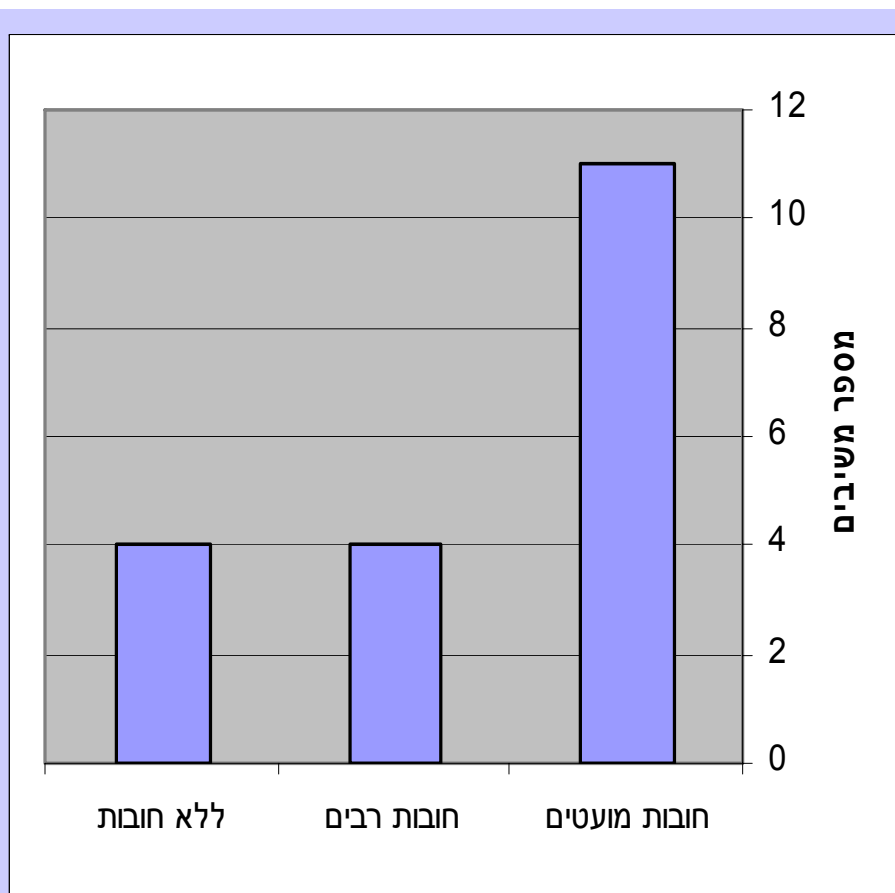
- קיבוץ ב' : בולט בערכי שיתוף נמוכים בהשוואה לקיבוץ א'
- קיבוץ א' : נטייה גבוהה יותר מהאחרים להשכרת מבנים
- אין הבדלים בין-קיבוציים משמעותיים במשתנים חשובים אחרים

התמורות במצב הכלכלי ב-20 השנים האחרונות

(לפי דיווחים של מנהלי הקיבוץ או הקהילה)

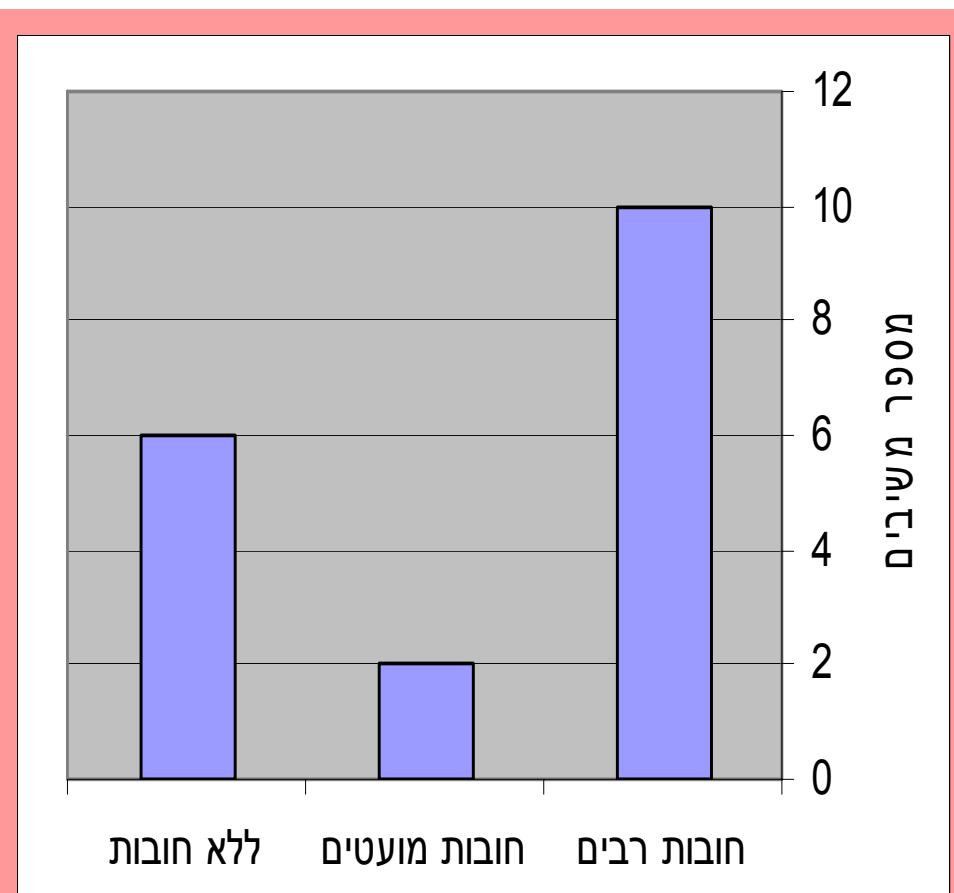
המצב עתה

(טווח החוב 10-60 ₪)

המצב בעקבות המשבר

(טווח החוב 65-120 ₪)

השפעת התמורות על החברה והמשק

2 – לרעה; 3 – לא השפיעו; 4 – במעט; 5 – לטובה

- מבחינת רוב חברי הקיבוץ 4.37
- מבחינה חקלאית 3.26
- מבחינת המשק הלא-חקלאי 3.76
- מבחינת סיכויי הפיתוח לעתיד 4.20
- מבחינתך אישית 4.19

מדד השיתופיות

המדד מתייחס למידת השיתופיות של התפלגות התשובות לכל משתנה.

לשאלה המנוסחת באופן **חיובי** הסולם (0-100) מעניק **100** **לשיתופיות מלאה** ו-0 לחוסר שיתוף.

לשאלה המנוסחת באופן **שלילי** הסולם (0-100) מעניק **100** **לחוסר שיתופיות** ו-0 לשיתופיות מלאה.

דוגמאות

דוגמה א: הממוצע של התפלגות התשובות לשאלה **חיובית** שהמפתח

שלה הוא 2 = לא מסכים ו-5 = מסכים **בהחלט**, הוא : **3.2**. הטווח

שבין 2 ל-5 ($3=5-2$) מצוי **1.2** נקודות מעל **2** (0).

יש לחלק **1.2** ב-3 ולהכפיל ב-100. **המדד** הוא :

$$1.2:3 \times 100 = 40$$

דוגמה ב: הממוצע של התפלגות התשובות לשאלה **שלילית** שהמפתח

שלה הוא 2 = לא מסכים ו-5 = מסכים **בהחלט**, הוא **3.2**. אבל

במקרה זה 2 = שיתופיות **מרבית** ו-5 = **חוסר** שיתופיות. **3.2** נמצא

1.2 מעל 2 (100) אבל **1.8** ($5-1.2$) מתחת ל-**5** (0). לכן **המדד** הוא :

$$1.8:3 \times 100 = 60$$

ערכים נבחרים: שיתוף ושוויון, חברה ולאום

מדד השיתופיות

- שוויון מלא בתקציבי החברים 40
- שכר דיפרנציאלי 48
- שיוך דירות למגורים 27
- הפרדת המשק מהקהילה 33
- ניהול ענפי המשק ברוטציה 56
- שליחויות לאומיות וחברתיות 58
- רשת ביטחון לחברים נצרכים 84
- עזרה הדדית 86
- ערבות הדדית 70

עמדות החברים:

ניהול שימושי קרקע יצרניים

מדד השיתופיות

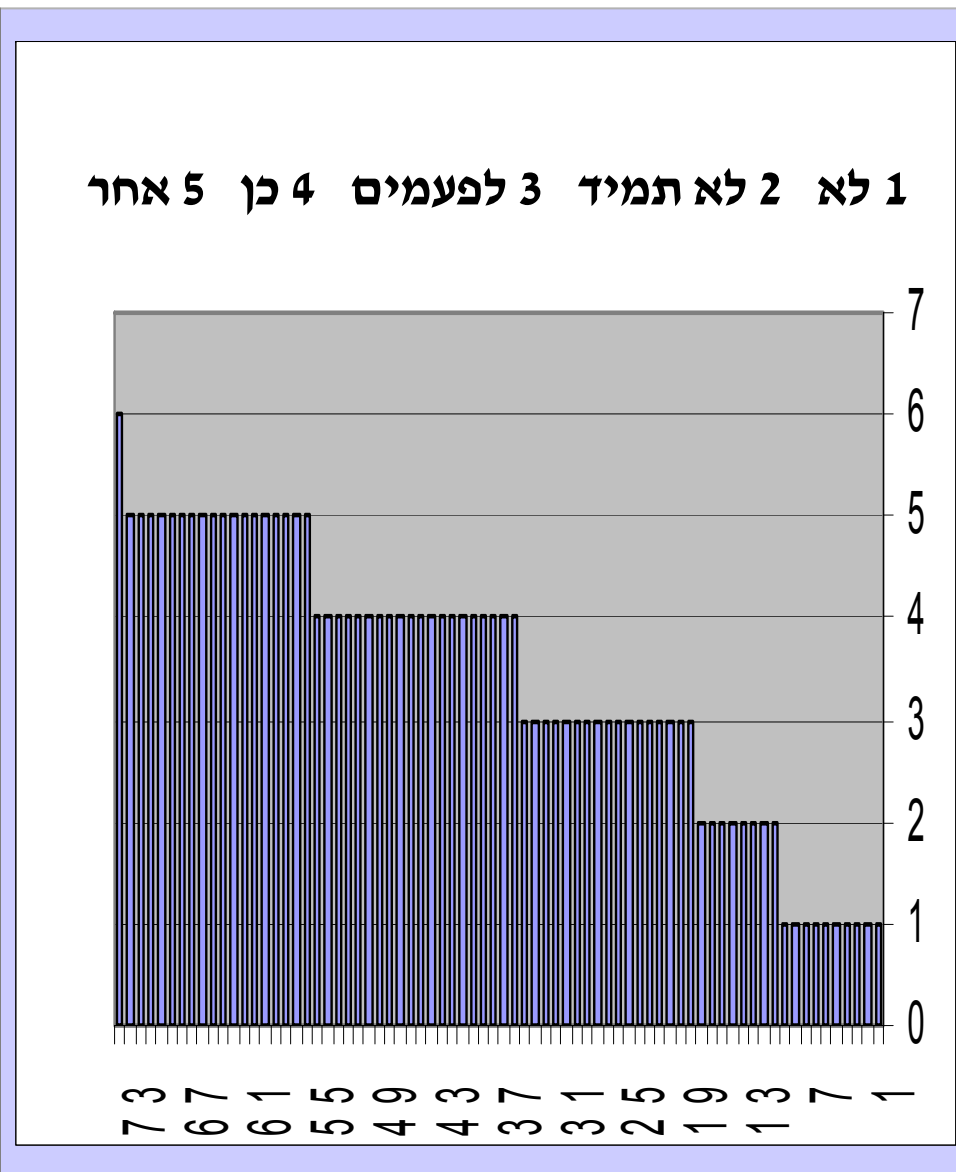
ניהול שימושי הקרקע

- לנהל באורח עצמי או בשיתוף בין-קיבוצי 24
- למזג את התעשייה עם גוף חוץ-קיבוצי 52
- להעביר את הניהול לגוף חוץ-קיבוצי
- אך עם ועד מנהל משותף 78
- לנהל את החקלאות ע"י מומחים חיצוניים 79
- להקים מרכזי רווח לענפי המשק 29
- להקים מרכזי רווח לשירותי הקהילה 46
- להעביר את הניהול כולו לגוף חיצוני 97

איזה גוף מוסמך ביותר לנהל את המשק הקיבוצי

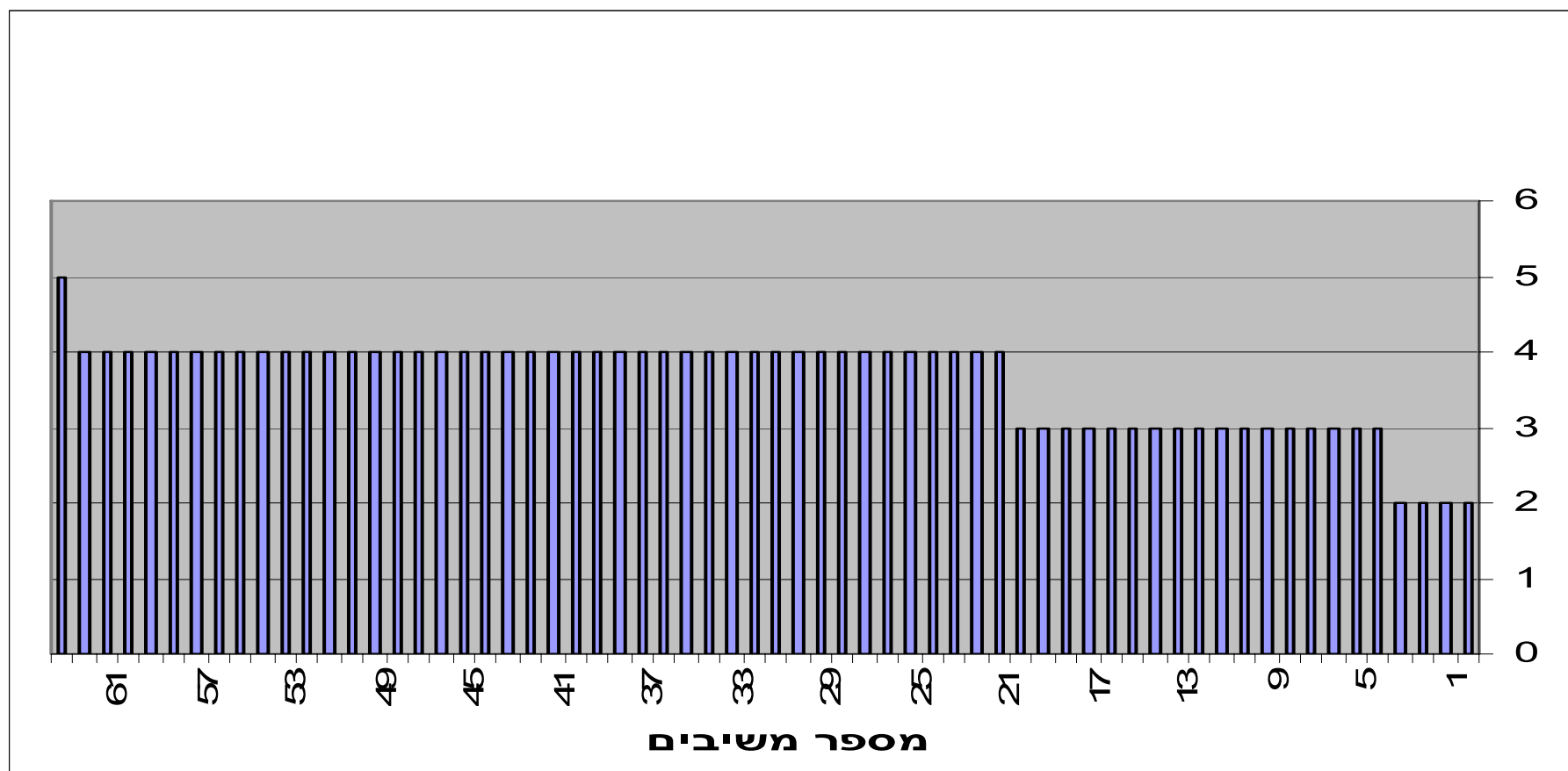
האם את/ה בעד דמוקרטיה ישירה

האם את/ה בעד שוויון בתקציבי החבר

מדד השיתופיות 40

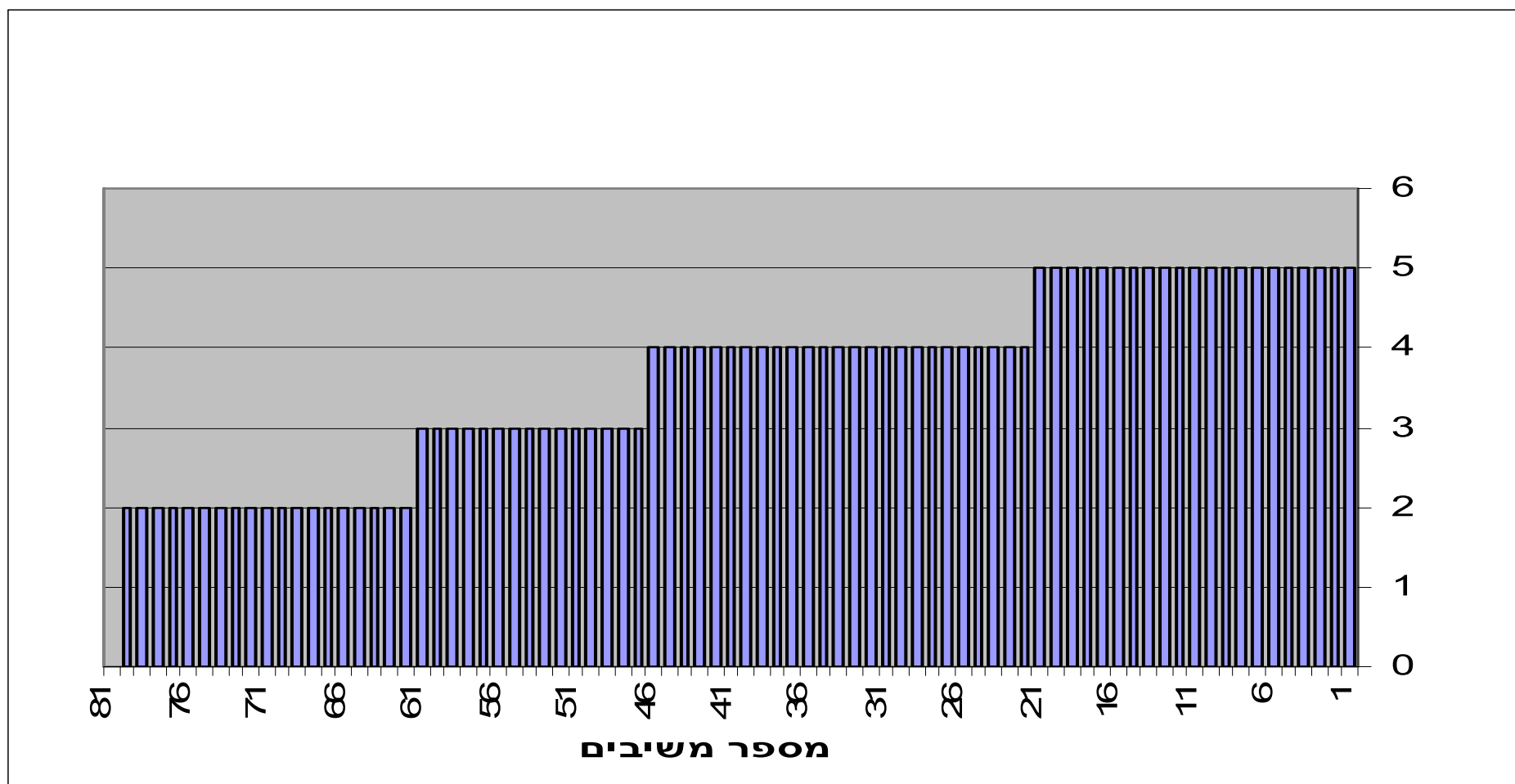
2 לא 3 מסכים חלקית 4 מסכים 5 מסכים מאד

האם את/ה בעד הנהגת שכר דיפרנציאלי

מדד השיתופיות 48

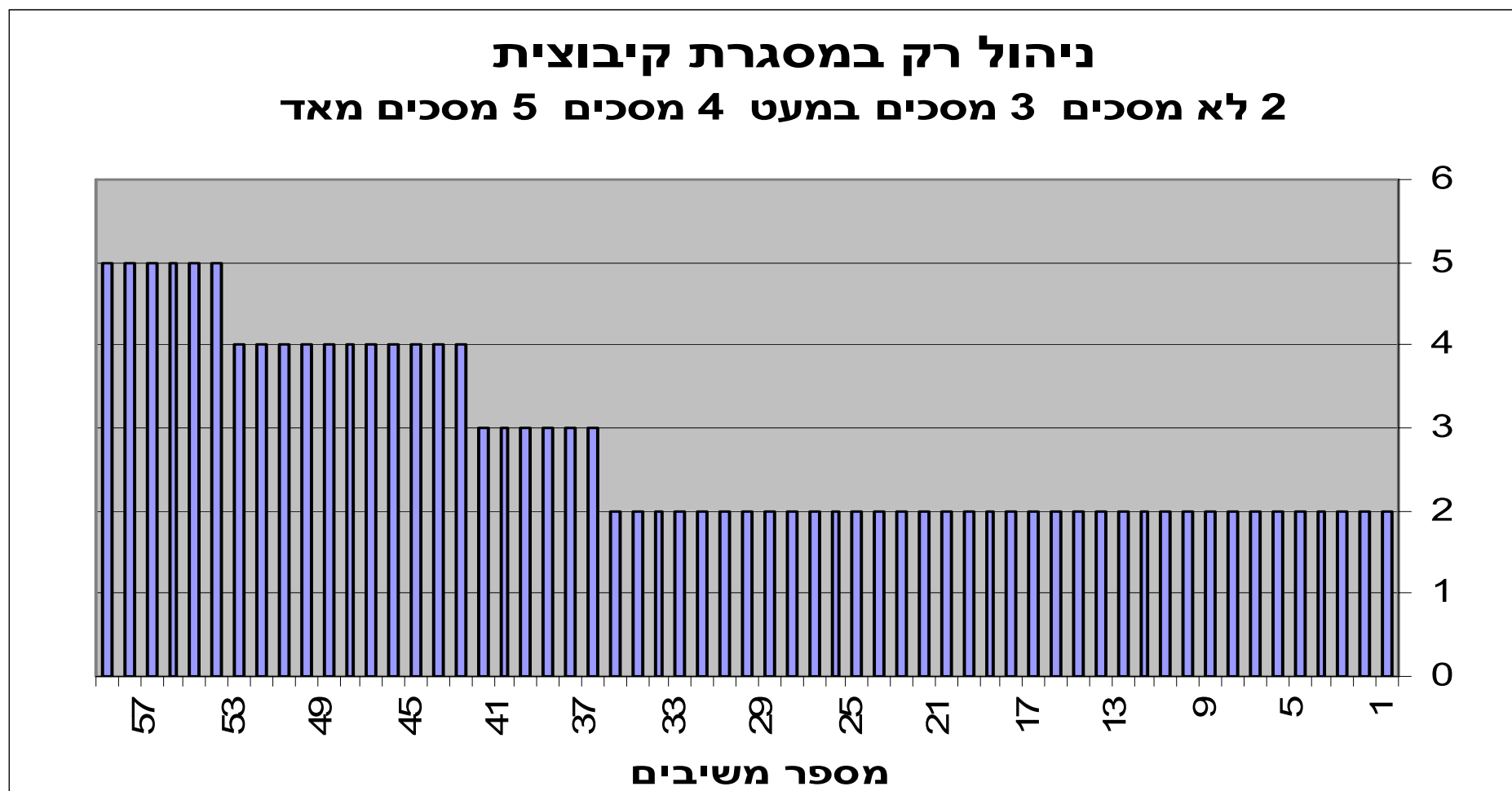
2 לא 3 מסכים חלקית 4 מסכים 5 מסכים מאד

האם את/ה בעד ניהול מלא של התעשייה

על ידי חברי הקיבוץ/ים

מדד השיתופיות 24

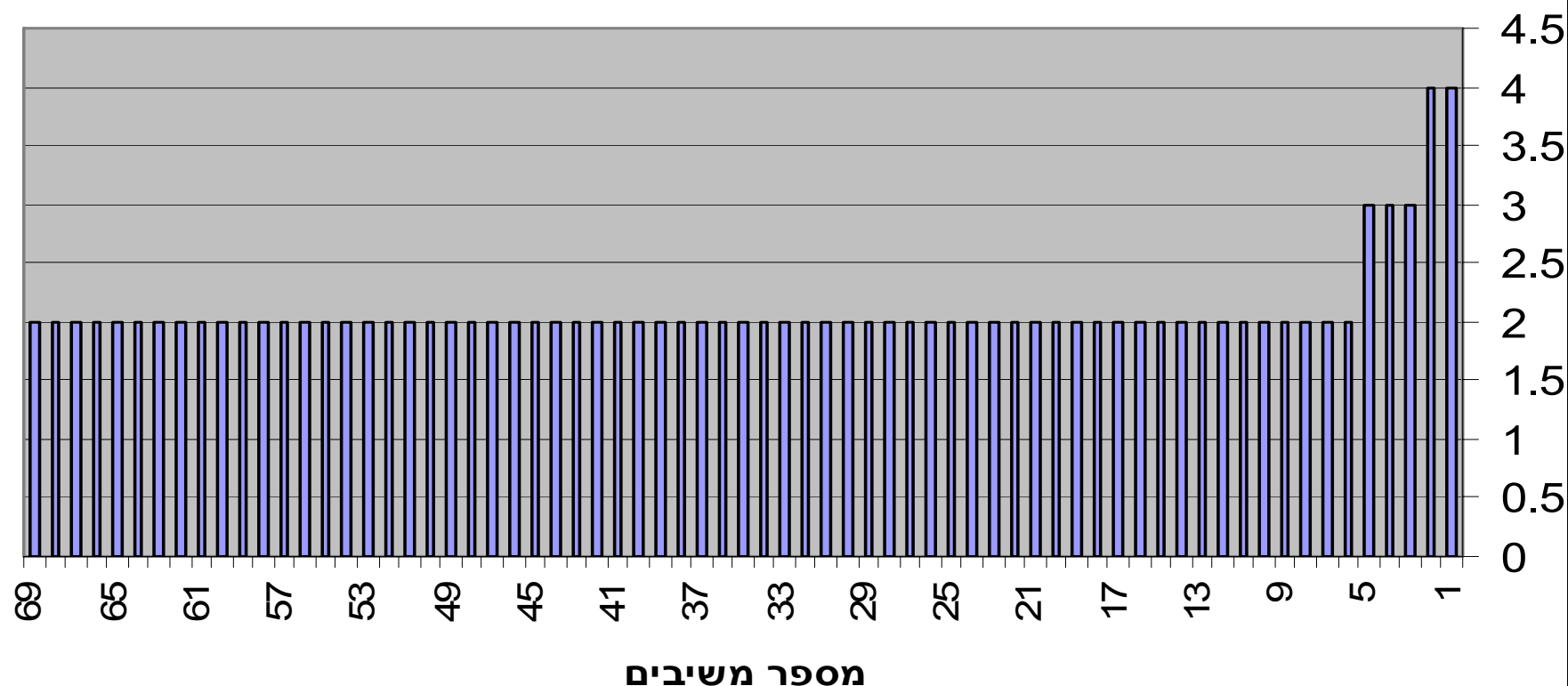
האם את/ה בעד העברת ניהול התעשייה

במלואו לגורם חוץ-קיבוצי

מדד השיתופיות 97

ניהול המשק על-ידי גוף חיצוני

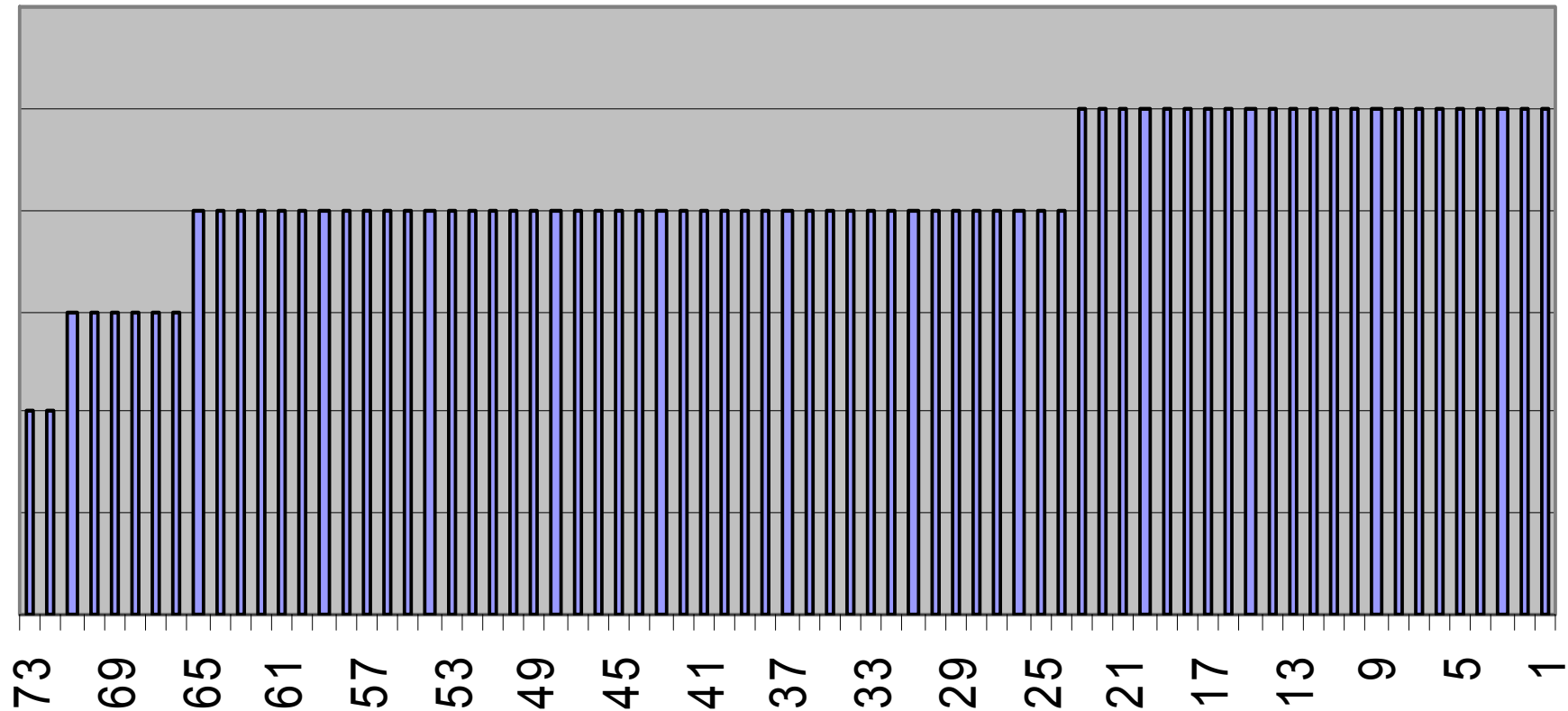
2 לא מסכים 3 מסכים במעט 4 מסכים 5 מסכים מאד

האם יש להקים מרכז רווח לכל ענף משק

מדד השיתופיות 29

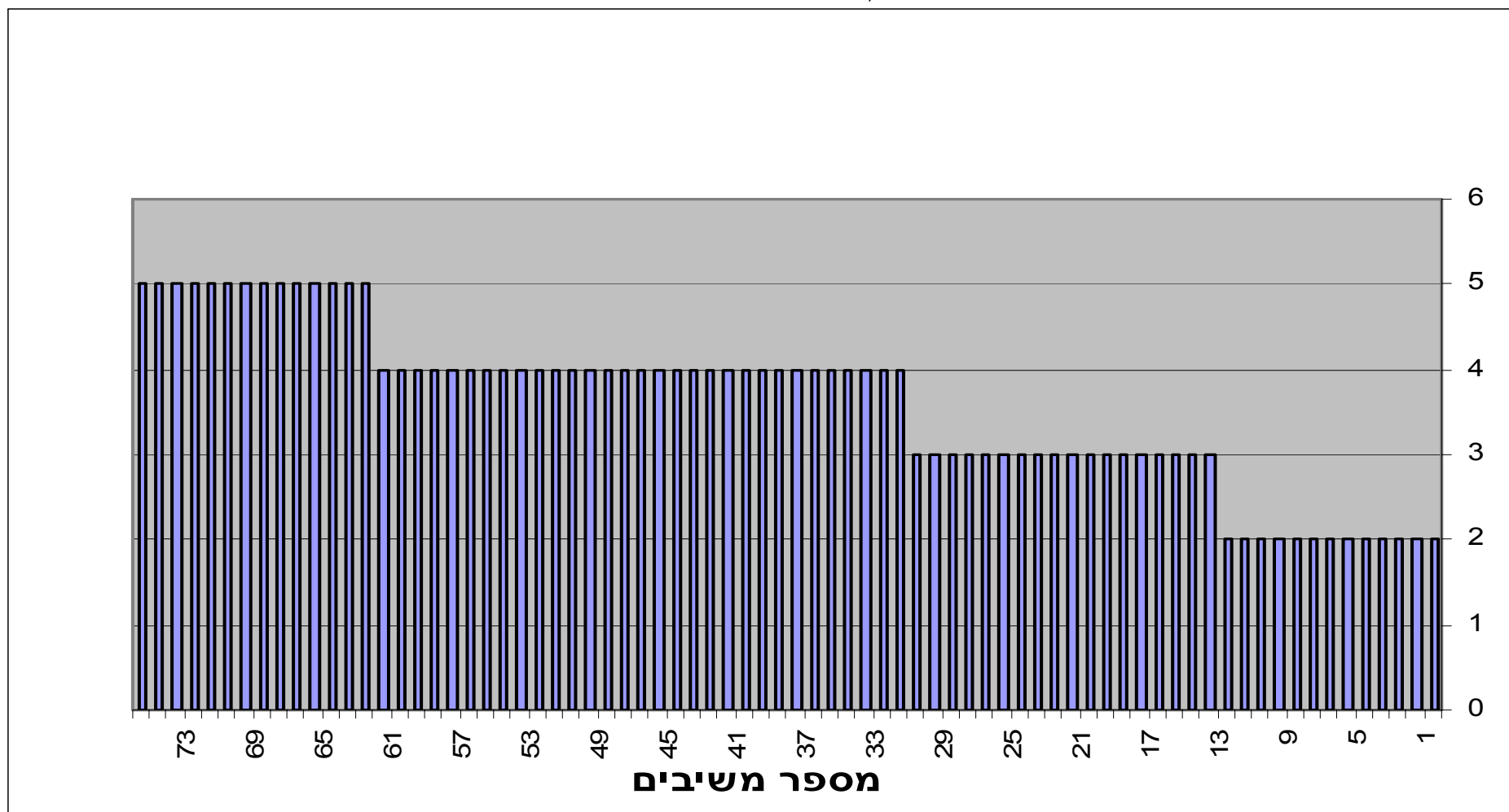
2 לא 3 מסכים חלקית 4 מסכים 5 מסכים מאד

על הקיבוץ לכסות את הוצאות הצריכה

מדד השיתופיות 55

2 לא 3 מסכים חלקית 4 מסכים 5 מסכים מאד

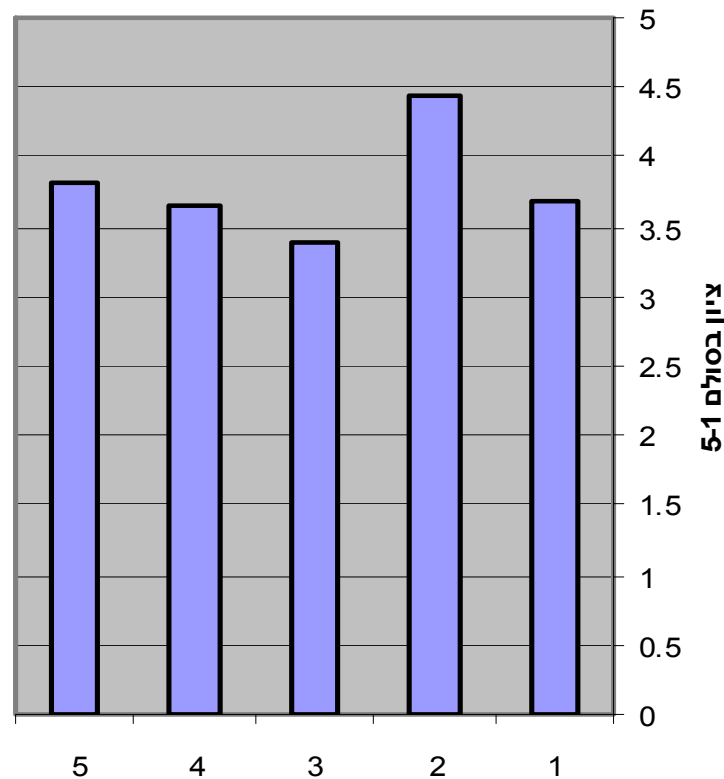

הסבה והשכרה של שטחים או מבנים

מקרא לסולם השיתוף: 1 נגד; 2 רק בשותפות; 3 רק עונתי; 4 רק לאירועים מיוחדים; 5 ללא הגבלה

מקרא לסוגי המבנים/השטחים

- 1 חדר אוכל/אולם אחר
- 2 מבני משק לא בשימוש
- 3 אדמות חקלאיות – הסבה לעסקים או גני אירועים
- 4 מבני משק נטושים
- 5 בתי ילדים/תינוקות או אחרים לא בשימוש

ב סקר מנהיגי הקיבוצים

(מזכירים או מנהלי קהילות)

ב-18 קיבוצים

הסקרים כללו שני חלקים.

• **ב1** שאלון סגור - נועד לקבלת **מידע**

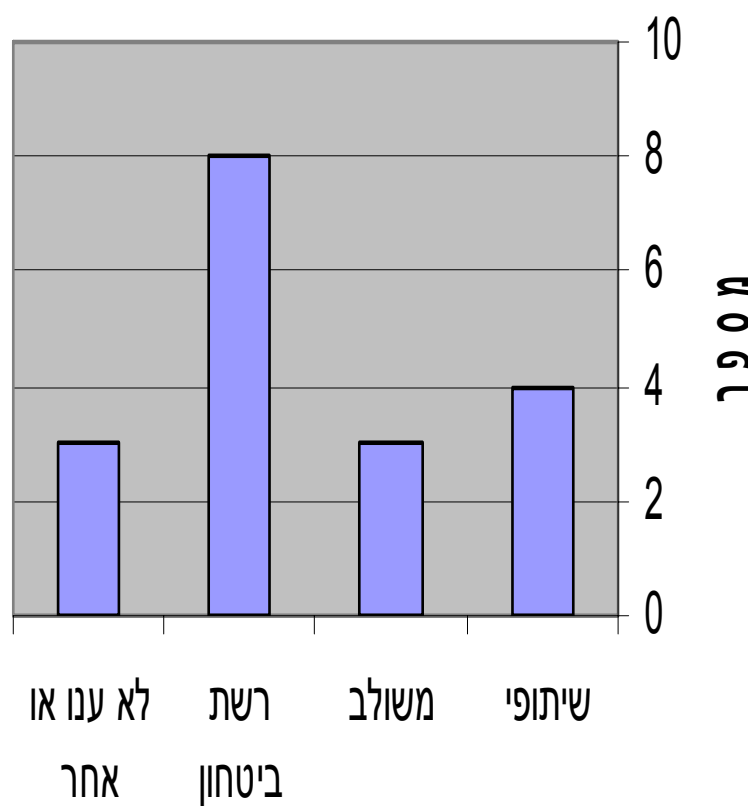
על שימושי הקרקע והכלכלה

• **ב2** שאלון פתוח שנועד להבהיר את **עמדתם** על

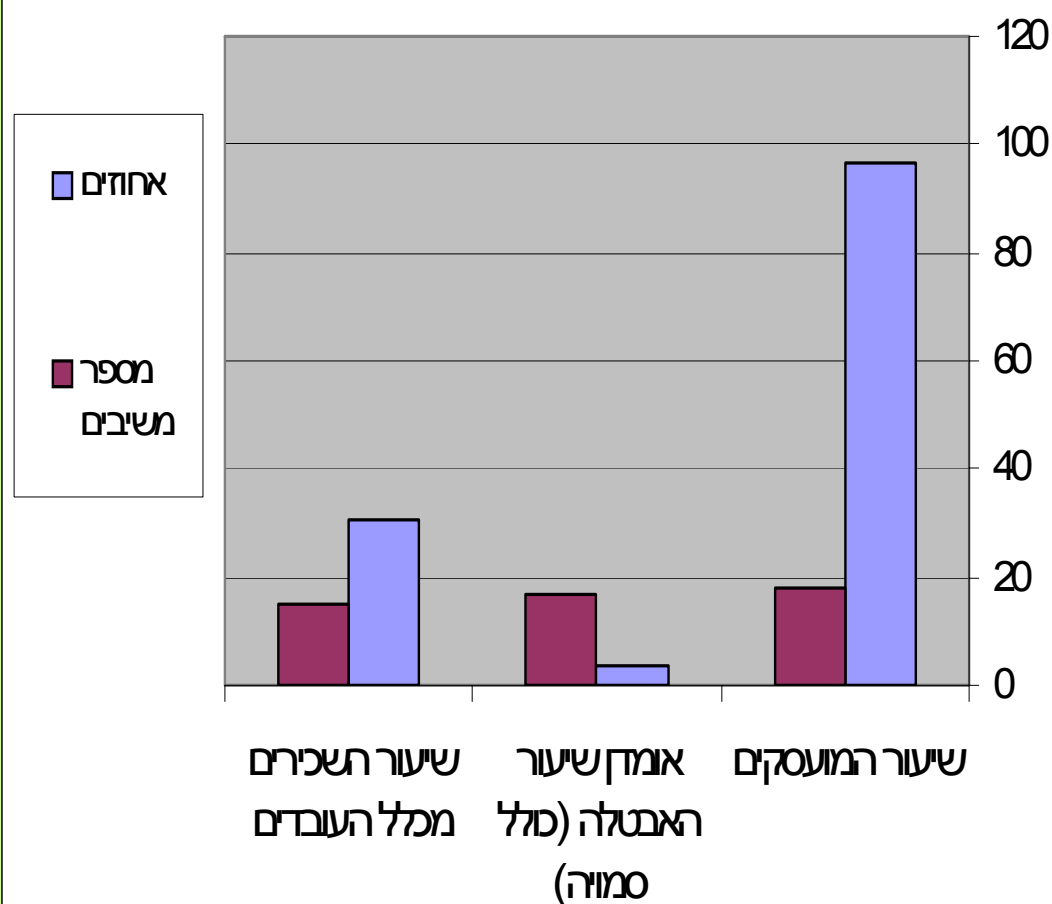
ניהול המשק לאור התמורות

נתוני תעסוקה ומידע כללי

אופן ההתפרנסות (סוג הקיבוץ)

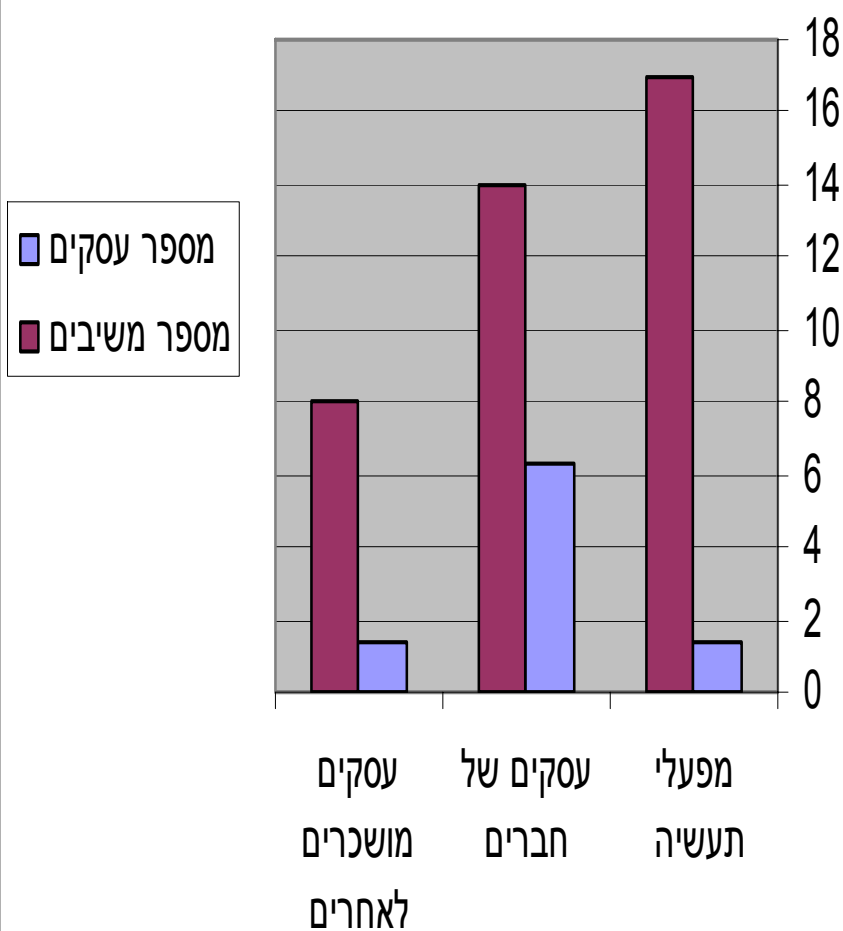

מאפייני התעסוקה של הקיבוץ

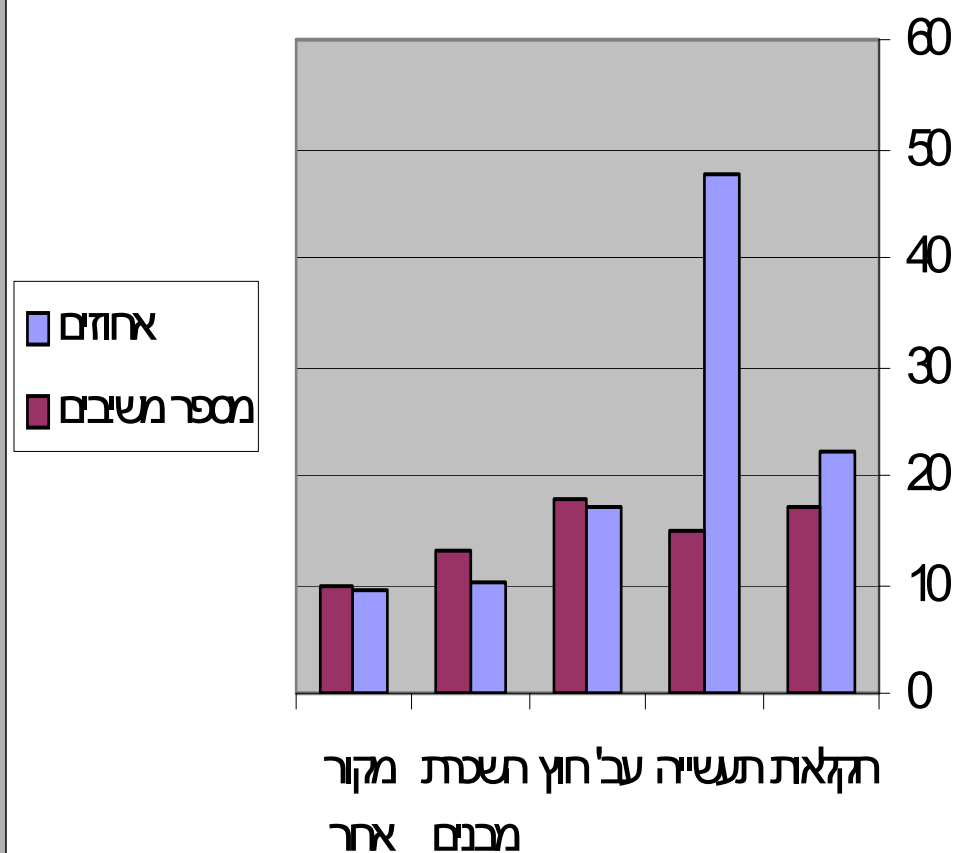

הכנסה ועסקים

עסקים בקיבוץ

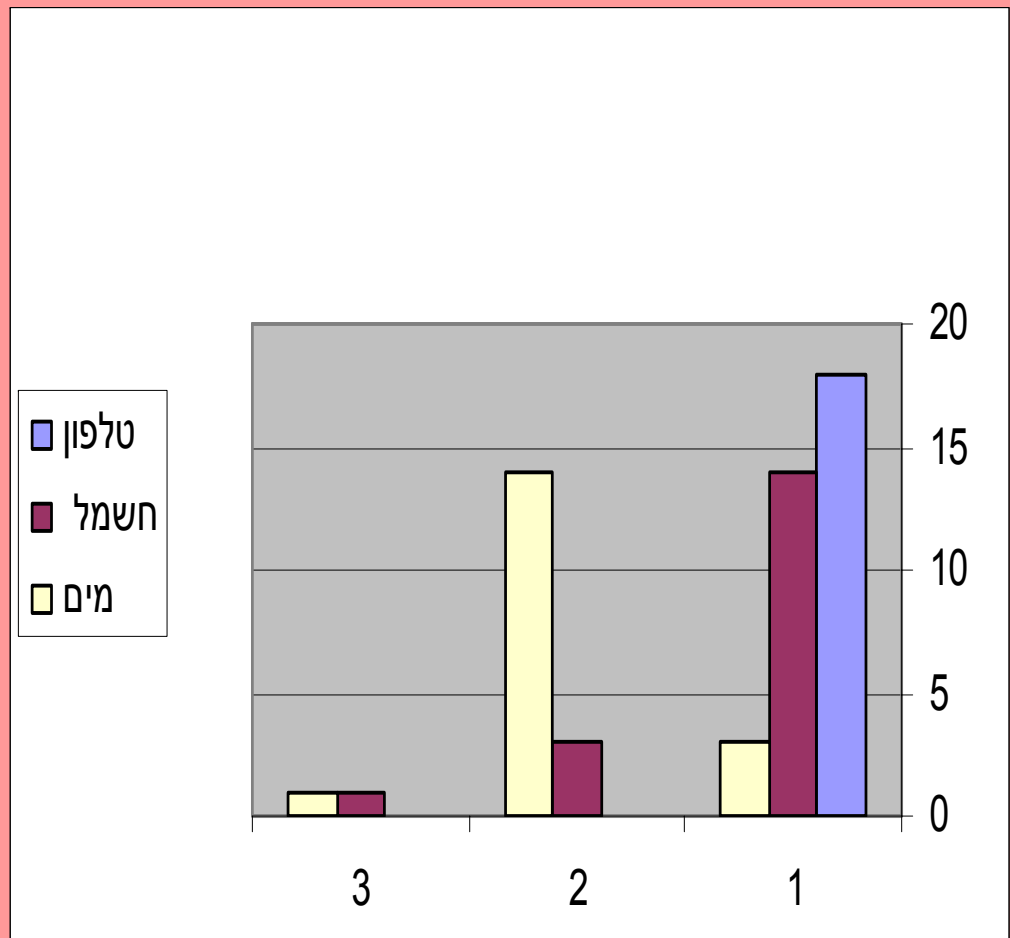
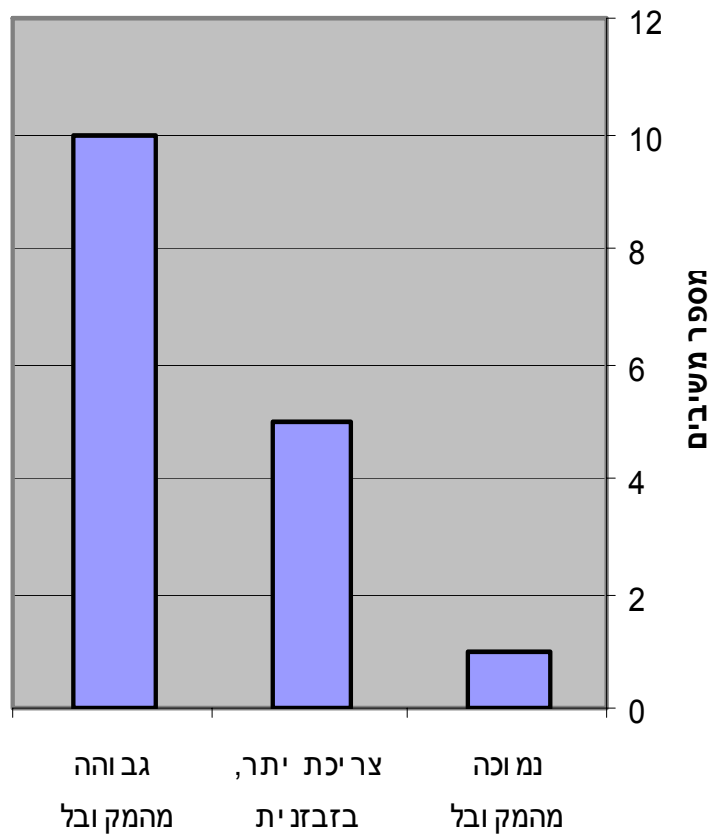
מספר החברות של הקיבוץ

תשלום לשימוש צרכני מים, טלפון וחשמל

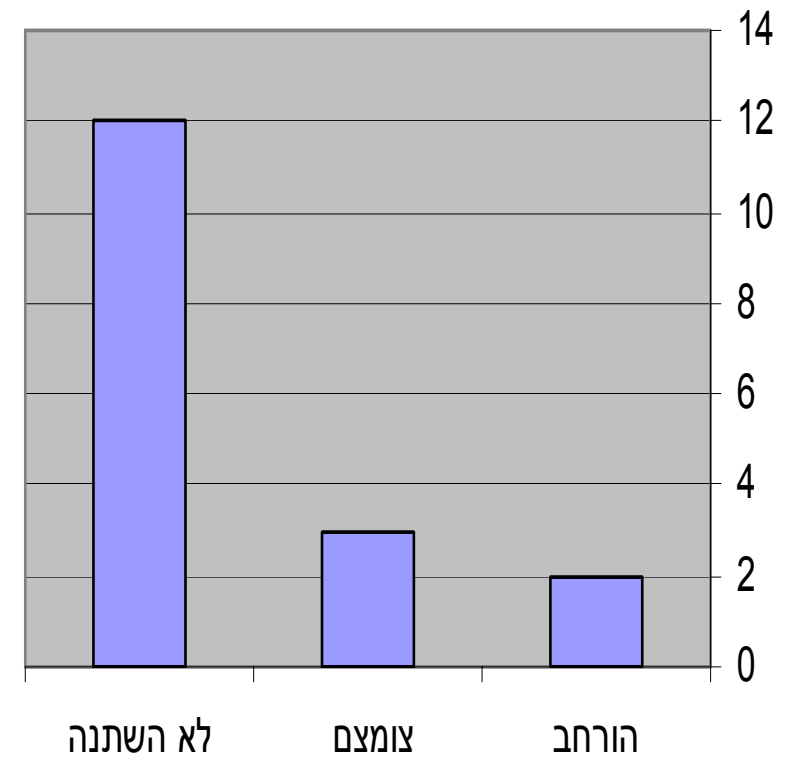
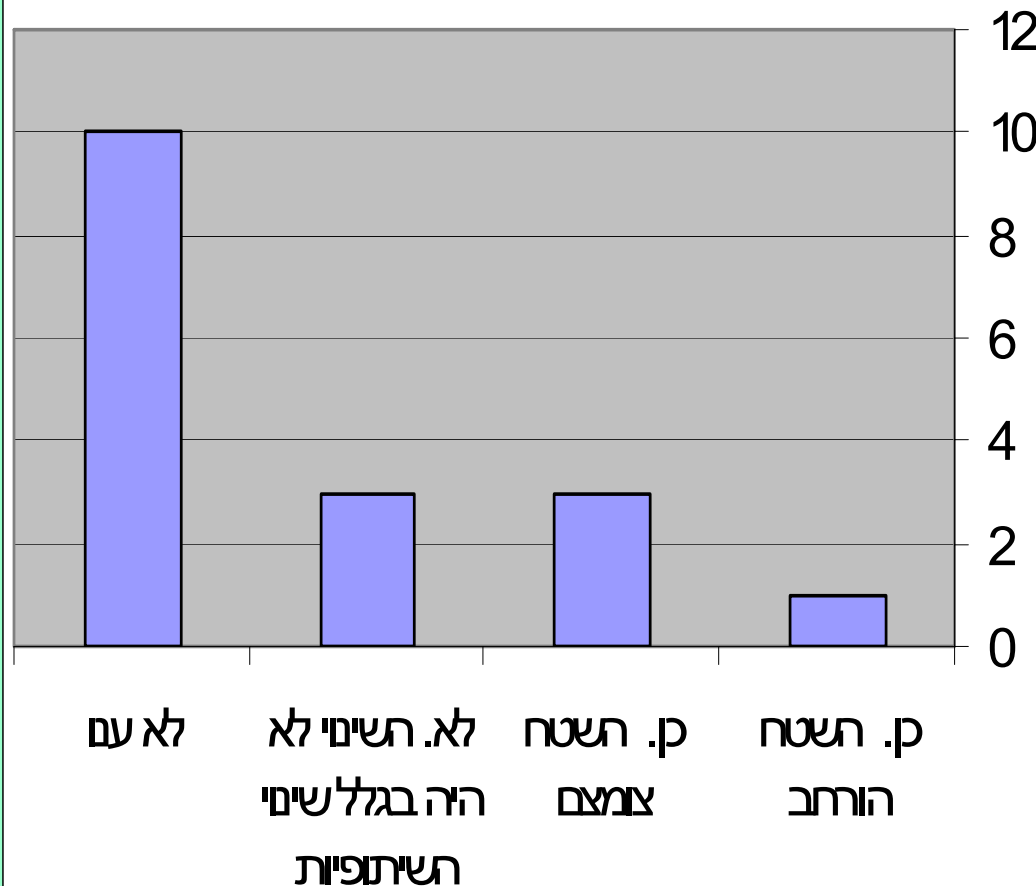
1 המשתמש; 2 הקהילה; 3 משולב

הצריכה של חברי הקיבוץ

השינויים בחקלאות מאז שנות ה-1980

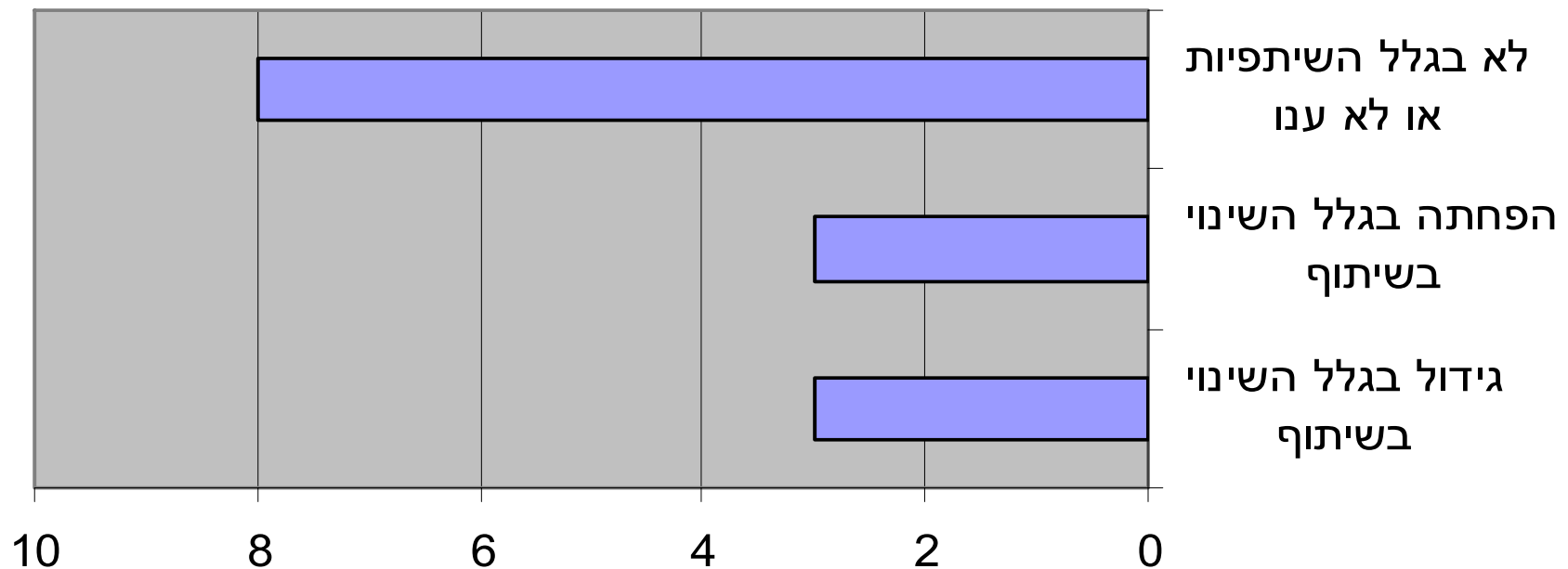
האם השינוי היה בגלל שינוי במתח השיתוף
(מספר תמיכים)

השינויים במשק החי מאז שנות ה-1980

(דווחו על גידול: 7 ; על הפחתה: 3)

**אם היה שינוי במשק החי, האם בגלל התמורות בשיתוף
(מספר המשיבים)**

ב2

דעת מנהלי הקיבוץ :

יתרונות וחסרונות בניהול המשק

ופעילויות אחרות בעקבות

התמורות בשיתוף

דעות על יזמות פרטית של חברי קיבוץ

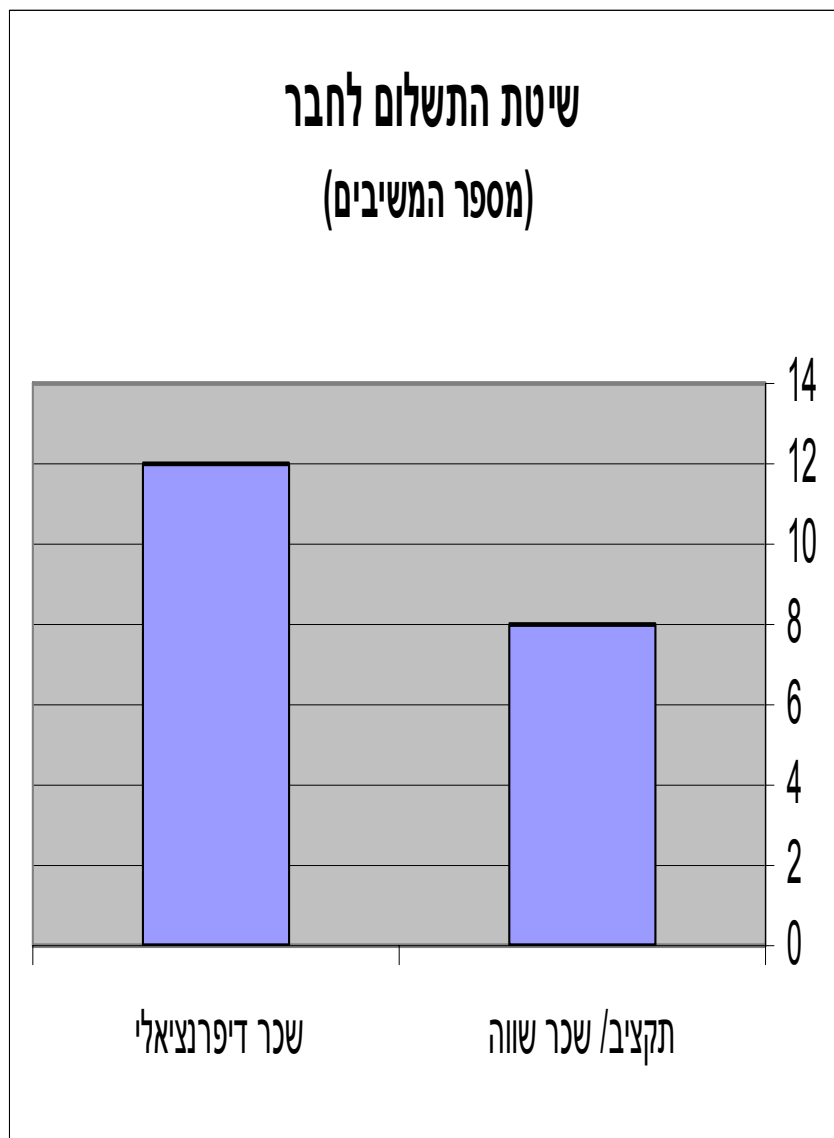
4	בעד עודד יזמות פרטית
2	נגד עודד יזמות פרטית

	נימוקים
2	לעודד יזמות אך למנוע נזק לקיבוץ
2	ההסכם מותנה בהצדקה עסקית
1	כל פרט רשאי להחליט לעצמו
4	הסתייגויות שונות לחיוב ולשלילה
8	לא הסבירו / לא ענו
17	סה"כ

מספר	ענפי החקלאות המועדפים
6	גד"ש, בקר, פרדס, מטע
3	אבוקדו, שימוש חוסך מים, אחר
2	טכנולוגיה עלית, ביוטכנולוגיה
6	לא ענ
17	סה"כ

מספר	ענפי התעשייה המועדפים
5	לא עתירות עבודה
1	עתירות עבודה
1	שילוב ביו הסוגים
1	תיירות ונפש
5	תשובות אחרות
4	לא ענ
17	סה"כ

מספר	לבטל שיתוף מלא בנכסי הקיבוץ
4	השיטה יעילה/ אין צורך לבטלה
1	יש לכך מחויבות הסטורית
2	יש צורך בהסדרים/תשתית לשינויים
1	לא מתאים לקיבוץ המתחדש (דיפרנצילי)
9	לא הסבירו / לא ענו
17	סה"כ
מספר	בקרה או פיקוח על עבודת החבר
6	יש כבר פיקוח/יש צורך בבקרת עלות
1	יש תחלופת עובדים. לכן אין ערך לפיקוח
1	יש לפקח כי מאמץ נוגד את טבע האדם
9	לא הסבירו / לא ענו
17	

עמדות מנהלי הקיבוץ על כיסוי הוצאות שירותי הצריכה ע"י הקיבוץ

1 - בעד

יש להעניק (או לסבסד) ארוחה
לעובד

2 - נגד

מעודד בזבוז. אין מתנות חינם

דברי סיכום

- תשובות החברים מלמדות שיש מתאם חיובי משמעותי בין ערכי השיתופיות ושימושי הקרקע.
- אין הבדלים בין הקיבוץ השיתופי ביותר (1) לבין השיתופי פחות (2) בערכי שיתוף (בהתאמה).
- בקיבוץ השיתופי ביותר (1) יש תמיכה רבה יותר בערכי השיתוף מאשר בקיבוצים האחרים.
- גילאי 55 מעלה נוטים ליתר תמיכה בשיתוף מאשר הצעירים יותר.
- מקצת ממנהלי הקיבוצים סבורים שצריכה משותפת מביאה לבזבוז.
- רוב המנהלים בעד חקלאות חוסכת עבודה ובעד תעשייה עתירת ידע.
- התעסוקה בין חברי הקיבוץ מלאה אך שיעור העבודה השכירה גבוה.
- יש תמיכה רבה בשיתוף בייצור אך לא בעבודה העצמית.

דיון ומסקנות

- המתאם החיובי העולה מניתוח עמדות החברים אינו מעיד בהכרח על זיקה חד-משמעית בין ערכי השיתוף ושימושי הקרקע. יתכן שאינטרסים אישיים השפיעו על תשובות חברי הקיבוץ, או שהקיבוצניקים נמנעו מהבעת דעות הנוגדות למקובל. שאלות בעלות גוון קיצוני (כגון העברת הניהול לגוף חיצוני או תמיכה בנזקקים), היו החלטיות יותר בעד השיתופיות.
- מנהלי הקהילות הם המקור העיקרי למידע על שימושי הקרקע ועל נושאים כלכליים נלווים. מתשובותיהם ניתן להסיק שהחלשות השיתוף לא התבטאה בתמורות בחקלאות, אך היא תרמה רבות לתמורות בענפי התעשייה, לריבוי מיזמים של חברים, ולניהול ענפים כמרכזי רווח.

דיון ומסקנות (המשך)

- תוצאות נוספות של התמורות הן טיפוח שיתוף אזורי ובין-קיבוצי, מיזוגים עם חברות פרטיות וגלובליזציה גוברת המתבטאת בין השאר במיקור חוץ, בניהול, בשיווק ובהקמת חברות בע"מ.
- התשובות של המנהלים על השאלות הפתוחות מלמדות על הסכמה על בצורך בפיקוח ובבקרה, שנומקה בנטייה אנושית להמנע ממאמץ מרבי, ובצורך להפריט את שירותי הצריכה. עמדה זו מייצגת הלך רוח שניתן לפרשו כניגוד קוטבי לאמונה באפשרות 'ליצור אדם חדש'. הלך רוח זה בא לידי ביטוי גם בהעדפת עבודה שכירה ובעידוד, אם כי מסויג, במיזמים של חברים.
- בכל זאת, האמונה בערך השיתוף במשק היצרני לא פגה לחלוטין. מנהיגי הקיבוץ נזהרים 'לא לשפוך את התינוק עם המים המזוהמים'.